

Musiqi xadimləri

Gəncliyinin arzularla coşub-çağlayan çağlarındaydı. Çoxlarının hələ təhsil aldığı, şöhrətlənmək, tanınmaq ümidində olduğu yaşda o, Azərbaycan musiqi sənətinə yeniliklər gətirmiş, bir sıra ilklərə imza atmış bəstəkar kimi ad-san qazanmışdı. Professional musiqi təhsilli ilk bəstəkarımız idi. Dram əsərlərinə musiqiləri də ilk olaraq o bəstələmişdi. Milli romans janrının əsasını qoymuşdu. Sevilən romansların, uşaq mahnılarının, simfonik, kamera-vokal və instrumental əsərlərin müəllifiydi. Yaradıcılığında xalq mahnılarının toplanmasına, nota salınmasına və işlənməsinə geniş yer verirdi. Milli musiqimizin təbliğatçısı kimi də fəal idi. “Uşaq süitəsi” əsəri ilə Azərbaycan musiqi tarixində uşaq musiqisi repertuarının əsasını qoymuşdu. Və bunlar o həyat dolu, sevgidolu, istedadlı gəncin iyirmi üç yaşınadək gördüyü işlərin hələ hamısı deyildi...

Üzeyir bəyin yetirməsi...

1909-cu ilin aprelində Dərbənddə dünyaya göz açmışdı Asəf Zeynallı. Atası Zeynalabdin bağban idi. O vəfat edəndə Asəf bir yaşındaydı. Üç qardaşın ən kiçiyi idi. Atalarından sonra onların qəhrini çəkən, qayğılarına qalan

nın qərarı ilə konservatoriya ilə birləşdirildi. Asəf Zeynallı konservatoriya müəllimlərinin qarşısında uğurla imtahan verərək professor B.V.Karakuçevin kontrapunkt sinfinə qəbul olundu. Bu dəfə kompozisiya nəzəriyyəsi ixtisası üzrə təhsil almağa başladı. O, Üzeyir Hacıbəylinin Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarının öyrənilməsi sinfinə də bö-

“Fraqmentlər” süitasını yazmağa başladı. 7 hissədən ibarət olan süita Tənqid Təbliğ Teatrının on illik yubileyi günü musiqisevərlərə təqdim edildi.

Yarımçıq qalan arzular...

Yorulmaq bilmədən yazıb-yaradırdı. Həyat onun üçün bahar ətrində, tərəvətdəydi. Arzuları sonsuz, enerjisi tükənməz idi. Bir də özü kimi musiqiçi olan bir gözələ aşiq idi. Seviridi, sevildi...

Azərbaycan incəsənətinin təbliği üçün 1931-ci ilin payızında ikinci dəfə Leninqrada yollandı. O zaman Leninqradda təhsil alan keçmiş tələbə yoldaşı maestro Niyazinin köməyi ilə Leninqrad Filarmoniyasında Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən ibarət konsert təşkil etdi.

Geri döndükdən sonra “Bakı” adlı simfoniyanın girişini, mövzunun əsas və ikinci dərəcəli eskizlərini yazdı, işin tam planını qurdu. Amma gənc yaşında onu həyatdan, arzularından, Azərbaycan musiqi dünyasından alan ölüm bəstəkara bu əsərini tamamlamağa macal vermədi. Üzeyir Hacıbəyli yetirməsinin yarımçıq qalan arzusu barədə kədərle yazırdı: “Asəf özünə qapanıb işləmirdi, başqaları ilə özünün kompozisiyası haqqında fikir mübadilələri edir, hər cür musiqi mövzularında həvəslə söhbət aparırdı. Məşum xəstəlikdən qabaq mənimlə söhbətində Asəf deyirdi ki, onun başı xalq musiqisinin müxtəlif sahələri üzərində müşahidələrdən alınmış ən qəribə səslərlə doludur. Bütün bunları o, bədii cəhətdən işləyib fikirləşdiyi simfoniyasında verməyə hazırlaşdı”.

Asəf Zeynallı bütün qəlbilə xalqına bağlı idi. Bunu onun əsərlərindən də görmək olar. O, Azərbaycan xalq musiqisini, xalq çalğı alətlərimizi böyük məhəbbətlə təbliğ edir, qorumağa çalışırdı. Hələ konservatoriyada oxuduğu vaxt yazdığı “Tarın müdafiəsinə” adlı məqaləsində o, “geriliyin qalığıdır” deyib tarı məhv etmək istəyənlərə etirazını bildirir, tarı müdafiə edirdi. Gənc bəstəkar yazırdı: “Tar öz konstruksiyasına görə yeganə alətdir ki, xalq yaradıcılığı və muğamların mahiyyətini dəqiq çatdırı bilər. Buna görə də tarı ləğv etməklə biz təkcə xalq musiqisi haqqında aydın təsəvvür almaq imkanından məhrum oluruq, həm də xalq yaradıcılığı təfəkkürünün texnikası, ola bilər, bu təfəkkürün forma və məhsuluna da ciddi təsir göstərir. Bizim təbiətdən xalqın özünə məxsus olanı müsadirə etmək hüququmuz yoxdur”.

O, Azərbaycan xalq musiqisinin, mahnı və rəqslərinin vurğunu idi. Hələ konservatoriyada oxuduğu illərdə xalq mahnı intonasiyalarına əsaslanaraq xor ilə orkestr üçün “Şikəstə”, fortepiano üçün “Çahargah”, skripka və fortepiano üçün “Muğamsayağı”, iki violonçel və fortepiano üçün “Qoyunlar” əsərlərini yazdı. 70-ə yaxın xalq mahnısını nota köçürdü. Onun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri Azərbaycan xalq mahnılarının toplanması və işlənməsi idi. 1932-ci ilin yayında Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası yanında elmi-tədqiqat kabinetinin tapşırığı ilə xalq mahnılarını toplamaq məqsədilə Qarabağa ekspedisiyaya gənc bəstəkar Asəf Zeynallı məşhur müğənni Bülbüllə birlikdə getdi. Xalq mahnısı və melodiyası topladılar. Asəf Zeynallı özü 50-yədək xalq mahnı nümunəsi əldə etdi. Simfoniyasında onlardan istifadə etməyi planlaşdırmışdı. Ancaq ekspedisiyanın sonu faciəylə bitdi. Asəf Zeynallı yolda yatalaq xəstəliyinə tutuldu. Bakıya amansız xəstəliklə döngən gənc bəstəkarın dərдинə həkimlər çarə tapa bilmədilər. Asəf Zeynallı 1932-ci il oktyabrın 27-də dünyadan köçdü.

Onun ömrünün və yaradıcılığının çiçəklənən vaxtında vəfat etməsi xəbəri Azərbaycanın ovaxtkı musiqi mühitində böyük kədər doğurdu. Üzeyir Hacıbəyli təəssüflə yazırdı: “Asəfin əsərlərinə nəzər saldıqda aydın olur ki, gələcəkdə o, olduqca böyük, orijinal və dərin düşüncəli bir bəstəkar ola bilərdi”.

Bu acı xəbərlə dərdlənənlər yalnız iyirmi üç yaşlı bir gəncin vaxtsiz həyatdan getməsinə yanırdılar. Həm də Azərbaycan musiqisinə Asəf Zeynallı üreyi, Asəf Zeynallı ruhu, düşüncəsiylə yazılmayacaq neçə-neçə ölməz əsərə yas tuturdular.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
“Azərbaycan”

Bitməmiş simfoniya

anaları Həsəndə xanım oldu. O, toxucu işləyir, ailəni çətinliklə dolandırır. Maddi vəziyyətləri ürəkaçan olmasa da, gələcəyə ümidliydilər. Zeynallılar ocağından tez-tez musiqi səsi gəlirdi. Həsəndə xanım qarmonda çox sevdiyi xalq musiqilərini ifa edirdi. Bəlkə Asəfin heyranlığı da ilk olaraq həmin musiqilərdən yarandı...

Fədakar ana övladlarının təhsilinə böyük diqqət göstərirdi. Sonbeşiyini - Asəfi də yeddi yaşında Dərbənd şəhərindəki realni gimnaziyaya apardı. Gimnaziyada nəfəsli orkestrin olması bala-cə Asəfi sevindirdi. Çox keçmədi ki, o da həmin orkestrin klarnet ifaçısı oldu. Gimnaziyada həm də dərslərini yaxşı oxuması, fəallığı ilə seçildi.

Həsəndə xanım 1920-ci ildə Dərbənddən Bakıya köçməyi qərara aldı. O vaxt Asəfin on bir yaşı vardı. Burada doqquzillik məktəbdə dərs almağa və Qarayev adına hərbi məktəbin nəzdindəki nəfəsli orkestrdə klarnetdə ifa etməyə başladı. Öz yolunu müəyyənləşdirmişdi: musiqiçi olacaqdı. Bu arzuyla 1923-cü ildə musiqi məktəbinə daxil oldu. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli sonralar yazırdı: “Aprel inqilabından sonra xüsusi türk musiqi məktəbi açıldı. Mənə türk qadınlarının kişilərlə birlikdə təhsil alması məsələsinə bütün məktəblər içərisində birinci olaraq həll edən həmin musiqi məktəbini idarə etmək şərəfi nə-sib olmuşdu. Türklər bu məktəbə axın-axın gəlirdi. Binanın darısqal olmasına baxmayaraq, burada 500-dən çox şagird oxuyurdu. Məktəbin ilk şagirdlərindən biri də mərhum Asəf Zeynallı idi. O, truba sinfinə qəbul olunmuşdu”.

Zəhmətsevərliyi, bacarığı, inadkarlığı sayəsində trubada mükəmməl çalmağı öyrəndi. Musiqi məktəbinin rəhbərliyi tərəfindən işçi klublarında təşkil olunan konsertdə çıxış etdi. İlk musiqi əsərini də o vaxtlar - 1923-cü ildə yazdı. “Truba üçün marş” adlı bu əsərini elə həmin il təşkil olunan konsertlərin birində özü ifa etdi. Sonralar onu musiqi məktəbinin violonçel sinfinə keçirdilər. Violonçel müəllimi professor Okorokov oldu. O zaman Asəf Zeynallı həm də fortepiano-da ifa etməyi bacarırdı. Bir müddət sonra müəllimləri onu fortepiano sinfinə keçirdilər və bu dəfə pedaqoq N.V.Jenetskoydan dərs almağa başladı.

...1925-ci il idi. Türk Musiqi Məktəbinin tələbələri öz sevimli müəllimləri Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” musiqili komediyasını tamaşaya qoydular. Bundan sonra Türk Musiqi Məktəbi Türk Musiqi Texnikumuna çevrildi. 1926-cı ildə isə həmin texnikum Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığı-

yük həfəslə gedirdi. Üzeyir bəyin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını dərinləndirən öyrənirdi.

Həm tələbə, həm müəllim...

...1930-cu il Asəf Zeynallı ömrünə belə gəldi. Hələ konservatoriyada təhsilini davam etdirsə də, tələbə adını daşısa da, artıq sənətkarlar arasında hörməti, nüfuzu var idi. Bunları ona istedadı, yazdığı dəyərli əsərləri qazandırmışdı. Bəstəkar kimi yetişməsində böyük rol oynayan Üzeyir Hacıbəyli başda olmaqla o illərin məhur sənətkarları Asəf Zeynallıya ümidlə baxırdılar. Onun simasında Azərbaycanın gələcək böyük musiqiçisini, əvəzolunmaz bəstəkarını görürdülər.

O il bu bacarıqlı tələbə Türk İşçi Teatrına musiqi rəhbəri təyin olundu. Asəf Zeynallı yenə əvvəlki səylə konservatoriyada oxumaqla bərabər, yeni işində çalışırdı. Türk İşçi Teatrında “Hind qızı”, “Qəzəb”, “Qanlı sənələri”, “İnqa”, “Yanğın”, “Sevil”, “Küləkli şəhər”, “Kaponan”, “Dönüş” və digər pyeslərə musiqi tərtibatı verdi.

Yaradıcılığının ən məhsuldar dövrü 1928-1931-ci illər oldu. Həmin illərdə vokal, mahnı, romans, fortepiano, ansambl əsərlərinin böyük hissəsini, eləcə də “Ölkəm”, “Sual”, “Seyran”, “Sərhədcilər” romanslarını yazdı.

Asəf Zeynallı hələ konservatoriyada təhsilini başa vurmazdan xeyli əvvəl orada müəllim kimi işə götürüldü. Musiqi-nəzəri fənlərdən dərs dedi. Tələbələr - Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Tofiq Quliyev, Zakir Bağirov sonralar Azərbaycanın görkəmli bəstəkarları kimi tanındılar...

1931-ci ildə Asəf Zeynallı klassik və xalq musiqimizi təbliğ etmək, musiqi sahəsindəki yeniliklərlə tanış olmaq, dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə ilk dəfə Leninqrada (indiki Sankt-Peterburq şəhəri) getdi.

Həmin il Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının kompozisiya nəzəriyyəsi sinfini müvəffəqiyyətlə başa vurdu. Artıq tanınmış bəstəkar idi. İndi bizə onu görkəmli bəstəkar kimi tanıdan, musiqi xəzinəmizin incilərinə çevrilən əsərlərinin əksəriyyətini elə tələbə ikən yazmışdı. Konservatoriyayı bitirdikdən sonra böyük coşğu ilə fəaliyyətini davam etdirir, yeni əsərlər üzərində çalışırdı. Hələ tələbəlik illərindən başladığı pedaqoji fəaliyyətini də davam etdirirdi. O həm də Azərbaycan Proletar Musiqiçiləri Assosiasiyasının sədri, konservatoriyada yaradıcı sektorun təşkilatçısı və sədri kimi ictimai iş apardı.